

Brocki, Zygmunt

Polska myśl statystyczna

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/4, 854-855

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

go w Ossolineum nie doszło, gdyż w połowie 1885 r. wyemigrował on do Ameryki). W 1928 r. Ossolineum wydało pracę zbiorową *Gdańsk — przeszłość i teraźniejszość* pod redakcją S. Kutrzeby, do dzisiaj jedyne tego rodzaju wydawnictwo o Gdańsku.

Autor nie zaznaczył jeszcze jednego kontaktu, już z najnowszej historii: w latach 1955—1957 Ossolineum było wydawcą prac Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku (w Ossolineum wydana została m.in. cała, 6 zeszytów licząca, seria *Prace i materiały z zakresu polskiego słownictwa morskiego* pod redakcją L. Zabrockiego).

Z. Br.

Z HISTORII ORGANIZACJI NAUCZYCIELSKICH

W nrze 6/1967 miesięcznika „Życie i Myśl” ukazał się artykuł Maksymiliana Tazbira *Z dziejów dawnego towarzystwa nauczycieli*. Autor koncentruje się na działalności Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (TNSW) w czasie II wojny światowej i wymienia wiele nazwisk pedagogów, zamordowanych przez okupanta hitlerowskiego.

W pierwszej części artykułu autor omawia historię powstania Towarzystwa i organizacji, które weszły w jego skład. Uwzględnione zostały więc dzieje Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych w Galicji, Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego w Królestwie Kongresowym i Stowarzyszenia Nauczycielek i Wychowawców w Wilnie. Autor wykazuje też działalność wydawniczą tych organizacji, wspomina o wychodzącym we Lwowie „Muzeum”, o czasopiśmie Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego.

Zjednoczone Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych powstało w 1919 r. Prezesami tej organizacji byli m.in. tacy słynni profesorowie, jak Władaw Sierpiński, Władaw Grabski, Władaw Tatarkiewicz. Organizacja podjęła bardzo szeroką akcję wydawniczą. Oprócz głównego organu TNSW, „Przeglądu Pedagogicznego”, wychodziło kilka innych pism, m.in.: „Pedagogium”, „Szkolnictwo Zawodowe”, „Muzeum”, a od 1933 r. „Kultura i Wychowanie” (redaktor: prof. B. Suchołolski). Po III wojnie Towarzystwo zakończyło działalność, powstała bowiem jednolita organizacja nauczycielska: Związek Nauczycielstwa Polskiego.

H. H.-R.

POLSKA MYŚL STATYSTYCZNA

Organ Głównego Urzędu Statystycznego, miesięcznik „Wiadomości Statystyczne”, w nrze 1/1967 zapoczątkował cykl artykułów z historii statystyki, w dziale *Postępowa myśl statystyczna w Polsce*. Pierwszy artykuł, I. Karwackiej, zajmuje się pracami statystycznymi Stanisława Staszica, prekursora polskiej myśli statystycznej. W 1807 r. w Krakowie wyszła (anonimowo) jego rozprawa *O statystyce Polski krótki rzut wiadomości*, pierwsza polska drukowana praca z tego zakresu. Praktyczną metodę statystyczną Staszica można poznać z jego pracy *O ziemiopłodztwie Karpatów*. Tablice statystyczne zawarte w tej pracy sporządzone są zgodnie z wymogami dzisiejszej statystyki, oparte są bowiem na indywidualnych informacjach, zebranych oddzielnie o każdej jednostce poddanej badaniu w drodze rejestracji (w okresie, w którym sam autor prowadził badania w Karpatach). Autorka artykułu pisze także o tym, jak pracę *O statystyce Polski* przyjęła opinia naukowa współczesna autorowi. W zestawionej na końcu artykułu bibliografii autorka przypomniała artykuł J. Piekalkiewicza *Staszic jako statystyk*, zamieszczony w wydanej w 1928 r. w Lublinie w setną rocznicę zgonu Staszica księdze zbiorowej pod redakcją Z. Kukulskiego.

W umieszczonym w nrze 2 artykule *Problematyka statystyczna w pracach Tadeusza Czackiego* I. Karwacka wskazuje, że nikt jeszcze nie pisał o T. Czackim jako o statystyku. Tymczasem w największym swym dziele, *O litewskich i polskich prawach* (lata 1800—1801), Czacki zgromadził wiele materiałów statystycznych, jest też autorem opublikowanej w 31 lat po jego śmierci pracy *Statystyka Polski* (w wychodzącym w Lesznie czasopiśmie „Przyjaciel Ludu”, 1844 r.). Autorka pisze, że Czacki „jako jeden z pierwszych naszych statystyków posługuje się danymi statystycznymi zgodnie z zasadami tej nauki. Obserwacje przeprowadza, jeśli to możliwe, wszechstronnie. Rozumie rolę statystycznych danych jako narzędzia kierownictwa”.

W nrze 3 i 4 Z. Rogoziński w artykule *Warszawski ośrodek uniwersytecki w XIX w.* przedstawił działalność na polu statystyki profesorów: Wawrzyńca Surowieckiego (1769—1827), Dominika Krysińskiego (1786—1853), Fryderyka Skarbka (1792—1866), Zdzisława Korzybskiego (zm. 1896) i Witolda Załęskiego (1836—1908). Nazwą „warszawski ośrodek uniwersytecki” autor określa Szkołę Prawa utworzoną w 1803 r., rozbudowaną w 1811 r. przez powołanie Szkoły Administracyjnej, następnie Uniwersytet Warszawski zorganizowany po upadku Księstwa Warszawskiego i Szkołę Główną Warszawską (1862—1869). Autor wspomina też, że pod koniec XIX w. pojawiają się pierwsze polskie poważniejsze opracowania matematyczne z dziedziny mającej bezpośrednie lub pośrednie znaczenie dla nowoczesnej statystyki: matematyk Adam Danielewicz (1864—1935) sporządził tablicę wymieralności; matematyk, fizyk i filozof Władysław Gosiewski (1844—1911) wydał pierwszy polski podręcznik z zakresu rachunku prawdopodobieństwa. Autor artykułu w „Wiadomościach Statystycznych” podkreśla, że „z pracami statystycznymi idą zazwyczaj w parze wszechstronne zainteresowania [...]. Podobnie jak pierwsi arytmetycy polityczni, J. Graunt i W. Petty, współorganizatorzy Królewskiego Towarzystwa Naukowego (Royal Society), polscy statystycy są aktywnymi członkami Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”.

Artykuł I. Karwackiej *U progu polskiej teorii i praktyki rachunku prawdopodobieństwa* (nr 5) składa się z dwóch rozdziałów. W pierwszym autorka pisze o rozprawie Jana Śniadeckiego *O rachunku losów*, czytanej „na Sessyi literackiej Uniwersytetu Wileńskiego” 15.XI.1817, drukiem wydanej w t. 3 *Pism rozmaitych* Jana Śniadeckiego (Wilno 1818). W rozdziale drugim autorka zajmuje się teoretycznymi rozważaniami Józefa Słonimskiego związanymi ze sporządzeniem tablic wymieralności oraz z jego tablicą, którą ogłosił współcześnie mu żyjący Ludwik Wolski w pracy *Materiały do statystyki Królestwa Polskiego — Ludność*, wydanej w 1850 r. w „Bibliotece Warszawskiej”.

W nrze 6 ta sama autorka dała artykuł *Pionierska inicjatywa Adama Bolesława Danielewicza w polskiej demografii*. A. B. Danielewicz, matematyk, ekonomista i statystyk-ubezpieczeniowiec, wspomniany był już w jednym z poprzednich artykułów; tutaj o jego pracach w dziedzinie statystyki ludności opowiedziano szeroko, opierając się na sześciu pracach matematycznych i matematyczno-statystycznych tego autora, ogłoszonych w latach 1884—1904.

Z. Br.

DWUGŁOS POLEMICZNY O TERMINOLOGII GRAMATYCZNEJ O. KOPCZYŃSKIEGO

Zasługi ks. Onufrego Kopczyńskiego, twórcy polskiej terminologii gramatycznej, i losy utworzonych przez niego terminów przedstawił przed kilku laty A. Koronczewski w artykule *Walka o polską terminologię gramatyczną w XVIII wieku*, ogłoszonym w „Języku Polskim” (nr 7/1955) i w książce *Polska terminologia gramatyczna*, wydanej we Wrocławiu w 1961 r. Autorowi nie były jednak znane dwa